

Tudomány, oktatás, közművelődés

A Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány felhívása

A História szerkesztősége fizetett hirdetésként rendszeresen közli a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány pályázati felhívásait és a nyertesek névsorát. (Előző és következő számainkból is tájékozódhatnak olvasóink az aktuális pályázatokról és nyertesekről.)

A pályázati rendszer technikai működtetését az Alapítványi Titkárság látja el. Itt lehet érdeklődni az aktuális pályázati felhívásokkal és a támogatásokkal kapcsolatban. (Címe: 1146 Budapest, Abonyi u. 10., telefon: 343 39 13 és 343 97 06.)

A PRO RENOVANDA CULTURA HUNGARIAE ALAPÍTVÁNY 2008. ÉVI DÍJAI

Kodály Zoltán öröksége, 2008 *Kultúrpolitika a planetáris és az európai térben**

Kulturális időszámítás szerint az elmúlt esztendő Kodály-év volt Magyarországon. Az évforduló alkalmat adott Kodály műveinek újrabemutatására. Igaz, érthetetlen módon éppen a legszebbeknek tekinthető Kodály-művek hiánycikknek számítanak a hazai lemezipiacon. Kodály tisztelete adta az ötletet, hogy a Pro Cultura Hungariae Alapítvány ebben az évben Kodály-különdíjat alapítson, adta a gondolatot, hogy az évi díjkiosztó ünnepségen a szó mellett jelenjen meg a zene is. De Kodály életművének újratanulmányozása – fiatal koromban monográfiát készültem írni a századelőn együtt kezdő Kodályról és Bartókról, Párhuzamos életrajzok címmel, amelyből egy fejezetet, a fiatal Bartókról szólót publikáltam – nos, a régi jegyzetek kézbe vétele indított arra is, hogy az évfordulás irodalomban utánaalapozzak: vajon milyen újraértelmezési törekvés jelenik meg a Kodály-irodalomban. S hogy mit mond nekem ma, 2008-ban a Kodály-örökség európaiság és magyarság viszonyáról? Zenei nyelv és beszélt nyelv viszonyáról a lokális (nemzeti) kultúra továbbéltetésében? Világpolgárság és patriotizmus viszonyáról? Engedjék meg, hogy újonnan kelt jegyzeteimből néhányat ez alkalomból itt elsoroljak.

I. Új világtényezők között

Ipari-technikai forradalom és identitás

Első megjegyzésem az új ipari-technikai forradalomra és annak kihatására vonatkozik, az emberi gondolkodásra. Tartok tőle, hogy korunk európai társadalma – mind egyéni, mind közösségi szinten – nem érzékeli, hogy gondolat- és érzelmvilágunkat átalakító világtörténelmi fordulatot él meg. Mindenekelőtt kitágul *gondolkodásunk földrajzi rádiusza*. Elsősorban az

internetnek köszönhetően pillanatok alatt teremtünk napi kapcsolatot a világ másik felén élő barátainkkal, kollégáinkkal. Az új információs technika globalizálja a *termelészervezést* és megváltoztatja, átgyúrja az *eddiggi területigazgatási* rendszereket. Mind az egyének, mind a kulturális-nemzeti vagy adófizetői közösségeknek újra kell gondolniuk a lokális és a kontinentális, illetve a világérdekek viszonyát. Ezekben az években rendkívül felgyorsul az *emberek érintkezéskultúrájának* kiteljesedése: a szóbeliség másfél százados uralmát megtöri a képi, a zenei és a mozgás-nyelv hódítása és emancipálódása. Köszönhető ez az új kultúraközvetítő eszközök, mindenekelőtt a televízió és általában az elektronikus képkultúra terjedésének és a kultúrközvetítő eszközökhöz kapcsolódó új műfajok fejlődésének. (Ez a kodályi örökség egyetemes voltának hangsúlyozásához vezet: a zenei nyelv szerepének megnövekedése a különböző kifejezésnyelvek között.) Hol helyezkedünk el mi, mint egyének vagy adott közösség tagjai, ebben a változó 21. században? Milyen azonoságtudattal éljük meg a következő évtizedeket mint magyarországi adófizetők vagy a Kárpát-medencében különböző államigazgatási keretekben élő magyar nemzet tagjai? A kodályi örökség – egyetemes kifejezésnyelv, a zene és lokális tematika kifejezésének egységben látása – erre az újragondolásra ösztönöz.

Érvek a kelet-közép-európai régió lehetőségei mellett

Második megjegyzésem az európai egységesülési folyamatra irányul. Az ipari-technikai forradalom hozta életkeret-változás mellett a legjelentősebb konkrét környezeti változás kétségtelenül az, hogy a térség emberei 2001–2007-től új területigazgatási egységben, az Európai Unióban élnek. Mint adófizető és a közéletben részes polgárok kérdezzük: levonja-e a következtetéseket az európai egységesülési folyamatból a politikus, a vállalkozó, az értelmiségi? Kérdezzük: vajon fel-

* A Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány díjátadásán elhangzott ünnepi elnöki beszéd szerkesztett változata.

figyel-e a kelet-közép-európai térség politikai vezető rétege azokra a lehetőségekre, amelyeket az integráció kínál. Az új tagállamoknak egyszeri lehetőséget kínál a 2007–2013 közötti nemzeti fejlesztési tervekben, a regionális tervekben miért nem gondoltak a nagy, regionális uniós vállalkozások összehangolására? Ismeretes, hogy a 2007–2013-as periódusban a frissen csatlakozott államoknak egyedülálló finanszírozási lehetőséget kínál az unió, éppen ezen regionális, nemzetállami határokat átlépő projekteken. Ismeretes: az 1920. évi békerendszer nemzetállami határokkal vagdalta szét a Kárpát-medencét és ezzel tönkretette azokat a nagy regionális szolgáltató rendszereket, amelyek több száz év alatt fejlődtek ki közlekedésben, vízgazdálkodásban, munkaerő-vándorlásban, kereskedelemben. Figyelünk-e eléggé arra, hogy most, e széttagoltság felszámolásának kezdetén, a nemzetállami fejlesztési tervek összehangolása milyen fontos lett volna. És ezekre nem került sor. Morgunk, mert úgy érezzük, hogy a térség politikuscsoportjai a ránk köszöntött többpártrendszer kínálta közszereplési mórban túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítanak a pártpolitikai csetepatéknak, és morgunk, mivel a médiaértelmeség sem a hosszú távú stratégiai kérdések átgondolására ösztönzi az új politikai vezetőréteget, hanem inkább az erőt fecsérítő személyeskedésekre. Kritizáljuk magunkat, a tudományos-kutató értelmiséget, mert vagy gyenge a befolyásunk, vagy teljesen leköti figyelmünket az intézményrendszerünket – állásainkat, laboratóriumunkat – fenyegető anyagi megmaradási gondunk. Akárki akármennyire is felelős, tényként fogadjuk el: nem gondolják végig a térség politikusai és értelmisége az új integrációs hullám hozta lehetőségeket. Amely integrációs lehetőségek átgondolása nemcsak a gazdaságnak, a természetgazdálkodásnak, az anyagi kultúrának, hanem a szellemi kultúrának is érdeke volna.

Érvek a szolgáltató állam mellett

Vitkozunk azon is – sajnos túlságosan csendben –, vajon az új politikai demokráciák vezetői helyesen értelmezik-e az állam szerepét az európai integráció és az új ipari-technikai forradalom korában. Ezt célozza harmadik megjegyzésem. Sorjázunk az érvek az egyik és másik oldalon. A magunk részéről, az egyik szolgáltató szféra – a kultúra, az oktatás területén élők – részéről vitatjuk az államtalanításnak azt az elgondolását, amely többek között a magyarországi politikai vezetésben is rendkívül erős. Mi természetesen úgy látjuk, hogy nem velünk, a szolgáltató szférával kellene kezdeni az államtalanítást, hanem inkább az igazgatással. Elfogadjuk, hogy a demokrácia költséges politikai rendszer. De vitatjuk, hogy egy ekkora területű államnak, mint Magyarország – de beszélhetnék ugyanígy Szlovákiáról, vagy Romániáról – ilyen kiterjedt önkormányzati és miniszteriális hivatalnokapparátusra, ilyen létszámú politikai adminisztrációra, a hozzájuk kapcsolódó háttérintézményekre lenne szüksége. Az

internet, a mobiltelefon korában a területigazgatási rendszer még a középkori területi beosztást követi, és az igazgatás létszáma semmivel sem csökkent a korábbi évszázadhoz képest, sőt, inkább emelkedett. Vitatkozunk arról, hogy milyenek lesznek az Európai Unióban az állami adminisztrációk. Nem fogadjuk el, hogy noha az Európai Unióban a nemzetállamok természetesen vesztek el jogosítványaik egyik részét, így a külügyet, a hadügyet, a pénzügyet, de lokális szinten ugyanakkor semmivel sem csökken ezen ágazatok adminisztrációja. Amíg az állam hatalmi funkciói paradox módon erősödnek a rendszerváltásokban, addig a szolgáltató funkcióktól egyes állami adminisztrációk, így a magyar is, radikálisan meg akar szabadulni. Elfogadjuk, sőt igeneljük azt a politikát, amely az állam gazdasági szerepvállalását érdemben csökkenteni akarja. Mindenekelőtt a termelési szférában. De pontosan szeretnénk meghatározni, hogy az állam, vagyis az adófizető polgárok pénzéből eltartott intézményrendszer, miért vállal felelősséget befizetett adóink viszonzásaként. Elvártuk volna, mondjuk, mi, értelmiségiek, hogy világos és áttekinthető politikai vita alakuljon ki a szolgáltatások privatizációjának előnyeiről és hasznáról. Attól tartunk, hogy amennyire az előttünk járt generáció valamikor hitt a „mindent államosításban”, mint csodatévő eszközben, addig most részben ugyanők hisznek a mindent privatizálás neokonzervatív hullámának gondolatában. (Amit azután liberalizmusnak neveznek el, és amelyet a fiatal generációból többen modernnek tekintenek.) Szabad-e vajon a társadalom- és a munkaszervezet működőképességének alapjait biztosító szolgáltatási szférákat ilyen mértékben magánosítani? Menekülni akar a politikai vezető réteg a felelősségvállalás elől? Mert ez így is felfogható: a politikai vezető réteg menekül a felelősségvállalástól a polgárok közbiztonságáért, az egészségügyi ellátásért, az oktatásért, nem vállalja a felelősséget a közlekedés, az energiaszolgáltatás biztonságáért, vagy akár a tájvédelemért? Kérdezzük: akkor a politika számára marad csak a törvényhozás, no meg a pártpolitizálás? Félő, hogy az állam totális szabályozó, sőt vállalkozó szerepébe vetett korábbi hitet most felváltja a tőke spontán, totális rendezőelvébe vetett hit.

II. Új kulturális térség: Európai Unió

A következő megjegyzéseim már nem a politikai vitákhoz, hanem az Európában kifejlődött kultúrákhoz és azok jövőjéről folyó eszmecserékhez kapcsolódnak. De nem függetlenek az előző, politikai és gazdasági megjegyzéstől.

Kulturális diverzitás

Az új ipari-technikai forradalom segíti nemcsak az igazgatási és gazdasági, hanem a kulturális integrációt is. Azt hiszem, teljes az egyetértés közöttünk, értelmiségiek között, hogy a kontinentális, illetve a planetáris

kulturális tér az egyéneknek minden korábbinál nagyobb értelmi-érzelmi gazdagodást kínál. Abban azonban már kevésbé van egyetértés közöttünk, hogy e feltartóztathatatlan globalizációs folyamatot mi mennyire próbáljuk meg a magunk politikai – pontosabban: kultúrpolitikai – eszközeivel befolyásolni. Ezen a fórumon, a Pro Cultura fórumain vissza-visszatérően tárgyaljuk a kism nemzetek jövőjét. És beszélünk arról is: Európa és az egész glóbusz kulturális sokszínűsége önmagában is érték. Ennek megőrzése természetesen ugyanúgy pénzbe kerül, mint az anyagi javak (értékek) előállítására. Ahogy mondani szoktam, a kulturális diverzitás ugyanolyan fontos, mint a biodiverzitás, és megőrzése ugyanígy pénzbe kerül, többletköltséget igényel. Az Európai Unió nagy hiányossága, hogy ennek a kulturális diverzitásnak a megőrzését nem tekinti közös, azaz uniós feladatnak. Nagyon helyesen programokat fogad el, programokra kötelezi a tagállamokat a biodiverzitás megőrzése, a tájvédelem – a talaj, növény- és állatvilág sokszínűségének megőrzése – érdekében. De alig költ pénzt a kism nemzetek kultúrákat megtartó intézményekre. A kultúrpolitikát lényegében a nemzetállamokra bízta.

Világnyelv – anyanyelvek

Érvek hangoznak el amellett, hogy a kism nemzetek kultúrák kifejlődése – mindenekelőtt a sok kis nyelv használata – gátolja a munkaerő szabad vándorlását. És gátolja természetesen az emberek napi érintkezését. Valóban, ismert, hogy az Európai Unió adminisztrációs költségeinek 30%-át teszi ki a fordítás. A helyzet védelmében érvek hangoznak el arról, hogy lehetetlenség belátható időn belül ráerőltetni bármilyen európai közös nyelvet a társadalomra. Még ha tudományosan fantasztikus regényekhez szokott fantáziával gondolkodunk is, még ha valami felvilágosult eszme abszolút hatalmában hinnénk is, akkor sem képzelhető el, hogy az európai kontinensen egy vagy akár két nyelv legyen száz éven belül minden szinten egyedül használatban. Egyébként sem hisszük azt, hogy a planetáris kulturális térség magával fogja hozni egyik vagy másik nemzeti kultúra globális uralmát. Beszélünk arról, hogy szükséges természetesen egy világ lingua franka – amely a 21. században feltehetően az angol lesz –, de szükségesen alakulnak ki emellett a regionális lingua frankák – a kínai, a spanyol, a francia, a német, az orosz, az arab stb. – és harmadik (valójában első) szinten megmaradnak az anyanyelvek. Beszélünk arról, hogy érthetően a többnyelvűség az érvényesülés, a többlettudás elsajátításának alapfeltétele lesz: a társadalomból spontán mechanizmusokkal is azon egyedek fognak kiemelkedni politikai, gazdasági, kulturális vezető szerepre, akik az anyanyelv mellett valamelyik regionális vagy a világ lingua frankát fogják beszélni. És beszélünk arról: a nyelvhasználat nem az egyedüli kritériuma a lokális kultúra megőrzésének, a magyarul beszélő németek,

szlovákok még nyugodtan őrizhetik a maguk szlovák vagy német, vagy egyéb szokásrendszerét.

Nyelv és kultúra: nyelv és szokásrend viszonya

A planetáris kulturális térben ugyanúgy, mint az európaiában tehát több nemzeti kultúra lesz. Minden valószínűség szerint a lokális kultúra tényezői között is végre fog menni az a szerkezeti átalakulás, ami a világ egészének érintkezéskultúrájában végbemegy: a beszélt nyelv mellett mind nagyobb szerepet fog kapni a zenei, a képi és mozgás- és mozdulat-nyelv, és megtartják szerepüket az emberi viselkedés egészét jellemző szokásrendszerek: az étkezéstől az öltözködésen át a hanglejtésig. (És itt a lokális kultúra szerkezetváltozásáról beszélve botlunk ismét Kodály örökségébe: a zenei nyelv tömeges ismeretének terjesztésébe.) Az is elképzelhető, hogy néhány generáció után egyes esetekben nyelvváltásra kerülhet sor a szokásrendszerek megőrzése mellett. De a fordítottja is elképzelhető. Gondoljunk csak arra, hogy a finnugor alapnyelvre épülő magyar nyelv 3000 éven át fejlődött, befogadva különböző etnikumokat és befogadva azok nyelvi újításait, amelyek során az új népek el is veszítették nyelveiket. Ez az egyik eset. De gondoljunk a másik esetre, amikor például a szlávokra rátelepülő bolgár-törökök veszítik el nyelvüket, de a szláv nyelv használata mellett másfél évezreden át őrzik a sztyeppéről magukkal hozott bolgár-török szokásrendszereket, amelyeket átvettek részben a többségi szlávok is. Akárhogy is lesz, mind az európai, mind a planetáris térben létrejövő új kultúrák a régiek kölcsönhatásából fognak kialakulni. A régi – azaz a jelenbeli – elemek továbbélése attól is fog függni, hogy a lokális kultúrákat hordozó intézményekre, iskolákra, anyanyelvi közművelődésre, gyűjteményekre, a helyi kultúrát hordozó ábrázoló művészetekre a lokális közösség mennyi anyagi erőt – s ezen belül az adófizetők pénzéből – áldoz.

Az állami adminisztráció feladata

Akárhogy is vitatjuk az unió passzivitását a kultúrpolitika terén, a következő évtizedekben a kism nemzetek kultúrák megtartása a *maradék állam maradék adminisztrációjának* a feladata lesz. És itt visszatérhetünk a kism nemzetek kultúrák államszervezetéről korábban jelzett vitáinkhoz. Két évtizede hajtogatjuk: tudomásul kell venni, hogy egy kism nemzetek kultúrák megtartása több költségvetési pénzt igényel, mint a nagy kultúrák frissen tartása. A szótárirodalmat szoktam említeni példaként. Amíg a Longman Dictionary-t vagy a Webstert eltartja a több százmilliós angol, vagy a százmilliós német használó közösség, addig a néhány milliós szlovák, vagy a 12 milliós magyar nemzeti közösség nem tudja a piac útján a szlovák vagy magyar értelmező szótárt, és az ezekhez kapcsolódó szakszótár-irodalmat fenntartani. A másik kedvenc példám az anyanyelvi kultúra szociális szerepének hangoztatása. Amennyiben ugyan-

is a kismemzeti kultúrába született gyermekek nem tudnak világszinten írott és fogalmazott fizikai, kémiai vagy akár történelmi tankönyvekből tanulni, akkor ők már 6 éves korukban szociális hátrányba kerülnek a nagy kultúrákba született gyermekekkel szemben. És felerősödik a nagy kultúrába született gyermekek előnye velük szemben, akiknek nem kell fáradozniuk egy idegen nyelv elsajátításával ahhoz, hogy érvényesülhessenek. Vagyis a *kisnyelvi kultúrákat hordozó gyermekeket* szükségszerűen kell az adófizetők pénzéből, a *költségvetésből támogatni*. Másként kell tehát gondolkodni az *állam kulturális szerepvállalásáról a nagykultúrák* államszervezete esetében (az Egyesült Államokban vagy Angliában vagy Franciaországban vagy akár Oroszországban), és másként kell gondolkodni a *kismemzeti kultúrák* államszervezetének kötelezettségéről például Magyarországon vagy Szlovákiában.

III. A világpolgárság és patriotizmus fogalmának újraértelmezése

A Kodály-évfordulón nemcsak mi hallgattuk újra a Psalmus-t, a Galántai táncokat, a Pávát, vagy dúdoltuk magunkban az A csitári hegyek alatt vagy a Felszállott a páva dallamát, hanem a világ különböző részén játszották és hallgatták azokat. És csodálták Kodály énekhangban, szólóhangszerekben gondolkodó zeneszerzői munkásságát. Valószínűleg a magyar pentatóniát, népdalaink sajátos érzelmvilágát Kodály révén ismerik meg a Távol-Kelettől a Vadnyugatig. És ezen a ponton kell egy pillanatra megállnunk, és elgondolkodni a Kodály-örökség szerepéről, és ennek kapcsán általában a lokális értelmiség feladatvállalásáról az európai és a planetáris kulturális térben.

Büszkén mondjuk mi is, és sokan korosztálytársaim közül, hogy *világpolgárok vagyunk*. Természetesnek vesszük, hogy a tudományos kutatás vagy a *kultúra-teremtés egyetemes szabályai* szerint gondolkodunk. Legyen szó kutató, író, zenélő vagy táncművész, képzőművész, oktató emberről. Sőt, természetesnek vesszük, hogy szakmánk gyakorlása közben a világ különböző értelmiségi kulturális fórumain jelenünk meg, és szakmán kívüli világban is megtanulunk az ottani szokásoknak megfelelően viselkedni. Otthon érezzük magunkat nemcsak a Bibliotheque Nationale-ban, hanem Párizs utcáin is, nemcsak az Oxfordi Egyetem könyvtárában, de az egyetemi pubban is. És természetesnek vesszük azt is, hogy közvetítői vagyunk a világ kultúrájának itthon, hozzuk magunkkal haza a Bécsben, Berlinben, Párizsban, Londonban, vagy éppen Pekingben, New York-ban magunkba szívott vagy magunkra vett kultúrelemeket. A világpolgár fogalma az elmúlt 200 esztendőben azt jelentette, hogy a *nemzeti kultúrába hazahoztuk* a más kultúrákban *megismert normákat, viselkedésformákat*. No és régóta természetesnek vettük, hogy a világpolgárnak egy vagy két idegen nyelven illik olvasnia, társalkodnia. A 21. század

globalizálódó kultúrája azonban a *világpolgár fogalmának újraértelmezésére* kényszerít bennünket. És erről szól értelmezésünk szerint a Kodály-örökség. A világpolgár fogalmába bele kell hogy tartozzék a helyi *kultúra kifelé közvetítésének* aktivitása is. Hiszen a világ kultúrája szerintünk ezekből a *különböző lokális kultúrák kölcsönhatásából* fog újabb és újabb kultúrákat kitermelni. A 21. század európai vagy planetáris kulturális térségében felértékelődnek azok az írók, művészek, akik rögzítik, megfogalmazzák a helyi szokás- és érzésvilágot. Akiket – mondjuk meg őszintén – hajlottunk a korábbi évtizedekben „túl népiesnek” tartani, és egy kicsit talán le is nézni. Vagy legalábbis lekezelni a Párizsból, New Yorkból vagy Berlinből hozott magatartásformák birtokában. Ahogy ez Kodállal is – kimondva, kimondatlanul – megtörtént. Ma azonban a lokális nemzeti kultúra vezető értelmiségétől nem azt várja el a világ elsősorban, hogy a francia, az angol vagy a német viselkedésformákat kiközvetítse a magyarok, szlávok, románok felé, hanem inkább azt, hogy az itteni *hagyományanyagot közvetítse a világ felé*. Mert ez egy új világpolgári feladat. Ennek az *új típusú világpolgárnak* természetesen ugyanúgy kell a tőlünk eltérő világok kultúráját ismerni, mint a világpolgár korábbi típusának. Hiszen másként nem fedezi fel a saját lokális kultúrájában az egyénit, a csak rá jellemzőt, a sajátos-ságot. Kodály – és hozzáteszem: Bartók – nagysága éppen abban áll, hogy a helyi lokális gondolkodásban, viselkedéskultúrában, érzelmvilágban született zenei világot a kor élenjáró zeneszerzési technikájával, szakmai felkészültségével tudta a világ számára közvetíteni.

IV. Magyar kultúrpolitika a kelet-közép-európai térségben

Szomszédságpolitika a kultúrpolitikában

Említettem a figyelemre alig méltatott tényt: Románia európai uniós csatlakozásával a tömbmagyarság 95%-a azonos rendszerű területigazgatási egységben, az Európai Unióban él. És azok az államok, amelyben e tömbmagyarság él, lassan, de mégiscsak egymáshoz hasonló államszervezési elveket kell, hogy kövessenek. És ezek az államok is, hasonlóan az unió más államaihoz, szükségszerűen tudomásul kell hogy vegyék hamarosan a munkaerő szabad mozgását, a tulajdon szabad mozgását és az európai emberi együttélési normatívák helyi intézményeinek kiépítését. *Trianon revíziója végbement*, illetve lassan végbemegy, természetesen nem úgy, ahogy azt a magyar revízióról gondolkodók az elmúlt 85 esztendőben elképzelték. Mint ahogy a történelem nagyon ritkán következik be az előre elképzelt feltételezések szerint. Végiggondoltuk-e azt, hogy milyen következtetéseket kell vagy lehet levonnia a kultúrpolitikának ebből a tényből? A kultúrpolitikának, amely az állami aktivitások közül a leginkább hivatott a lokális kultúrát megtartó intézmények kiépítésére és működtetésére.

Újra kell gondolni a vidékpolitikát. Részben azért, mert az integráció és a regionális programok korában a kis magyar állam kétharmada valójában peremterület. A kis magyar államnak hét szomszédja van, és e hét állammal a napi gazdasági, kulturális, emberi érintkezés nem a főváros révén bonyolódik le, hanem a határ menti térségeken át. A vidéki térségekre irányuló fejlesztési politika sajátos hangsúlyt kaphat a kultúrpolitikában. Az egyéni vállalkozásban – termelésben, kereskedelemben, szolgáltatásokban – vagy az államok közötti nagy beruházásokban – közlekedés, természetgazdálkodás – vagy a térség egészét érintő szociális folyamatokban – migráció, területfejlesztés – regionális politikára ösztönözzük a térség politikai elitjét, ahogy korábban is mondtuk. De ennek részeként kell ösztönözni a kultúrpolitikát az új szomszédságpolitikára. A térség kis népeinek kulturális egymást megismerését segíteni. Nem egyszerűen széplelkű író értelmiségiek elvárásai ezek a kultúrpolitikáról, a nemzeti megbékélés szellemében, hanem józan gazdasági érdekek felismeréséből származó ösztönzés.

Regionális nemzetpolitika

Regionális nemzetpolitika

Részben új, vidéket célzó kultúrpolitikát indokolt kezdeményezni a tömbmagyarság nemzeti kulturális igényeinek kielégítése érdekében. Kulcsmondatunk: a nemzetvédelem politikáját ki kell egészíteni a nemzetépítés politikájával. És ebben a tudatos, regionális (vidék-) politikának meghatározó szerepe lehet. Hiszen a tömbmagyarságnak szomszédos államokban élő részéhez a közvetlen, napi kapcsolatot a határ menti régiók közvetítik. Igen fontos természetesen a nemzeti reprezentáció szempontjából Budapest kulturális fejlesztése, de tudomásul kell venni, hogy a szlovákiai, ausztriai, szlovéniai, horvátországi, szerbiai, romániai, ukrainai magyarság kultúrnemzeti megmaradásában kulcsszerepet töltenek be a határ menti régiók, és azokon belül is a határ menti városaink, Győr, Sopron, Zalaegerszeg, Pécs, Szeged, Debrecen, Nyíregyháza, Miskolc, Eger. Ezeknek a vidéki kulturális pólusoknak a kiemelt kultúrpolitikai kezelése mindenképpen indokolt. (Zárójelben hozzátesszem: hasonlóan gondolkodom a kultúrpolitikán belül a tudománypolitikáról, azaz a vidéki egyetemekről, illetve a vidéki akadémiai bizottságokról.) A kultúrpolitikát át kell hogy hassa a tudatos vidékfejlesztés szempontja.

Tényleg újra kell gondolni iskolarendszerünk regionális fejlesztését. Nézzünk a térképre! A nyugat-szlovákiai magyarságnak és a nyugat-magyarországi magyarság-

nak egy térségen belül kell számolnia Nyitra, Komárom, Győr, Sopron és nem messze tőle Budapest felsőoktatási intézményeivel. Ugyanígy kell a térképre rajzolni Kelet-Szlovákia, valamint a romániai Partium északi részének, valamint Északkelet-Magyarországnak felsőoktatási intézményeit. Kassa, Miskolc, Debrecen, Nyíregyháza, Nagyvárad egy ugyanazon beiskolázási körzet számára adnak felsőoktatást. De ugyanígy kell mérlegelni a dél-magyarországi – Szeged-, illetve Pécs-központú – felsőoktatási tudományos központok lehetséges funkcióit a dél-erdélyi, szerbiai, illetve horvátországi magyarság képzésében. Miért nem hangoljuk össze e városok magyar nyelvű képzési rendszerének szakjait, tematikáit? Miért nem dolgozunk ki regionális felsőoktatási és beiskolázási politikát? Hiszen mindenki előtt ismeretes, hogy megkezdődött nemcsak a szlovákiai magyar diákok átáramlása magyarországi felsőoktatási intézményekbe, de megjelentek az első magyarországi magyar diákok a szlovákiai magyar egyetemen is. És amennyiben az unió a mostani ütemben fogja tompítani a nacionalista ellenérzéseket, elképzelhető, hogy a középiskolai rendszereket is már a nemzetállami határoktól független regionális oktatási rendszerben kell újragondolni.

Számolni kell a Kárpát-medencei tömbmagyarságon belül kialakult új típusú versenyel. Nemcsak közös érdekek élnek a magyar–magyar kulturális érintkezésben, hanem magyar–magyar versenyek is. Amelyek most, a területigazgatási – uniós – integráció korában felerősödnek. Nemcsak az erdélyi népi szöttek és kerámiatermékek, faáruk áramlanak be az országba, csökkentve a hazai népi kézművesség életlehetőségét, hanem verseny dül a kultúra kínálta megélhetés más piacán is: a televíziózásban, rádiózásban, könyv- és folyóirat-kiadásban, de a magánszférában is, például a műtárgy-kereskedelemben. Harc ugyanazon közönség

– olvasó-, televízió- és színháznéző-közönség, zenehallgató közönség vagy műtárgy-vásárló közönség – pénztárcájáért. Szemforgatás volna ezekről a konkurenciákról nem beszélni és szükséges pontosan állást foglalni: milyen magyarországi adóforrásból támogatunk milyen határokon túli és határokon belüli kulturális ipart, tevékenységet. Közművelődést, iskolarendszert, kiadványokat.

És a regionális kultúrpolitikában újra és újra kiemelt helyre kívánkozik a Kárpát-medencében a magyarsággal vegyesen élő *nem magyar etnikum* vagy magukat más alapon önazonosító kulturális kisebbségek. Gondolok itt nemcsak a magyarországi romákra, hanem a Kelet-Közép-Európában legerősebb magyarországi zsidóságra, a németekre, szlovákokra, szerbekre, horvátokra, románokra. Akikkel viszonyunkat nem szabad, hogy megzavarják a rendszerváltás után ki-kirobbanó nemzeti-politikai konfliktusok. Hadd tegyem hozzá: többnyire a politikai szavazatokért versengő politikusok által feltüzelt, régi nemzeti sérelmekre építő konfliktusok. A magyarországi románok vagy szlovákok irányába folytatott politikát nem befolyásolhatja, hogy Szlovákiában vagy Romániában milyen kisebbségpolitikát űz az ottani *szlovák vagy román politikai vezetés*. És a hazai szerbekhez való viszonyukat sem érint-

heti, hogy a szomorú jugoszláv konfliktusban a magyar állam kormánya melyik nemzetközi politikai táborhoz tartozik, vagy kényszerült. Mint történész is látni vélem *az évezredes magyar befogadó-politika hasznát*. Nemcsak gazdasági hasznát. Mert szerintem a magyar nyelv megmaradásának is titka nem egyszerűen a véletlen lehet, mint gyakran mondjuk, hanem az, hogy az ezen nyelvi kultúrát hordozó népesség befogadó természetű volt. Ahogy kimutatható kárunkra szolgáltak azok a rövid életű kirekesztő periódusok, amikor hol vallási, hol származási vagy nyelvi alapon kitesztítettünk népcsoportokat a magyar kultúrából.

Mi e sokszínűség megőrzésének jövő haszna? A kulturális sokszínűség? A különbségekből adódó kihívások, ütközések? A különböző kultúrák összekötő funkciója a szomszédokkal vagy a világgal? Vagy az, hogy ez a kulturális diverzitás a magyarság egyik „világszáma”, igazi hungarikum? Valószínűleg: mindegyik. De talán, szerintem elsősorban az, hogy hozzászoktat bennünket a 21. század planetáris kulturális piacán várhatóan uralkodó nemzeti sokszínűséghez, megtanít viselkedni azokkal szemben és becsülni saját különbségeinket. A legnemesebb értelemben vett *nemzetre nevelés, világpolgár-nevelés iskolája* lehet.

Glatz Ferenc